

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»
ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»
Інститут телекомунікацій та глобального інформаційного простору НАН України
Інститут економіко-правових досліджень НАН України
Вища економіко-гуманітарна школа (Польща)
Міжнародна асоціація сталого розвитку

СТАЛИЙ РОЗВИТОК – ХХІ СТОЛІТТЯ: УПРАВЛІННЯ, ТЕХНОЛОГІЇ, МОДЕЛІ

Дискусії 2015

Колективна монографія

Черкаси, Україна
2015

Narodowy techniczny uniwersytet Ukrainy
«Kijowski politechniczny instytut»
ZP «Instytut gospodarki zasobów naturalnych i zrównoważonego rozwoju NAN Ukrainy»
Instytut telekomunikacji i globalnego informacyjnego przestrzeni NAN Ukrainy
Instytut Badań Ekonomicznych i Prawnych NAN Ukrainy
Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna z siedzibą w Bielsku-Białej (Polska)
Międzynarodowa asocjacja zrównoważonego rozwoju

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ – XXI WIEK: ZARZĄDZANIE, TECHNOLOGIE, MODELE

Diskusje 2015

Monografia kolektywna

Czerkasy, Ukraina
2015

*Рекомендовано до друку
Вченою радою ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» (протокол № 3, від 27.03.2015 р.), Вченою радою
Теплоенергетичного факультету Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут» (протокол № 9 від 23.03.2015 р.), Вченою радою
Інституту телекомунікацій та глобального інформаційного простору НАН
України (протокол № 3 від 10.03.2015 р.), Вченою радою Інституту економіко-
правових досліджень НАН України (протокол № 4 від 23.03.2015 р.)*

Рецензенти:

Варламов Г.Б., д.т.н., професор (НТУУ «Київський політехнічний інститут»)

Сремесв В.М., д.ф.-м.н., професор, академік НАН України (Океанологічний центр НАН України)

Трофимчук О.М., д.т.н., професор, чл.-кор. НАН України (Інститут телекомунікацій та глобального інформаційного простору НАН України)

Черноусенко О.Ю., д.т.н., професор, (НТУУ «Київський політехнічний інститут»)

Макарова О.В., д.е.н., чл.-кор НАН України (Інститут демографії та соціальних досліджень ім.М.В.Птухи НАН України)

Мельник Л.Г., д.е.н., с. н. с., професор (Сумський державний університет)

Лицур І.М., д.е.н., професор (ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»)

Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2015: колективна монографія [Акулов-Муратов В.В., Алимов О.М., Андерсон В.М., Андреева Н. М. та ін.] / НАН України, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»; НТУУ «Київський політехнічний інститут»; Інститут телекомунікацій та глобального інформаційного простору НАН України; Інститут економіко-правових досліджень НАН України; Вища економіко-гуманітарна школа; Міжнародна асоціація сталого розвитку / за наук.ред. проф. Хлобистова С.В. – Черкаси, 2015. – 538 с.

*Науковий редактор – доктор економічних наук, професор
Хлобистов С.В.*

*Збережена авторська орфографія, пунктуація та стилістика.
Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори.*

Результати досліджень, що оприлюднені у колективній монографії, були обговорені на Другій міжнародній науково-практичній конференції «Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі (наукові читання імені Ігоря Недіна)», яка відбулася 28-29 квітня 2015 року у м. Києві

Акулов-Муратов В. В., Алимов О. М., Андерсон В. М., Андреева Н. М., Балджи М. Д., Баштова М. О., Бех В. П., Бех Ю. В., Варфоломеева Р. В., Веклич О. О., Волкова К. А., Герасимчук Б. П., Герхард Я. Х., Грищенко В. Ф., Грищенко І. В., Губанова О. Р., Гукалова І. В., Гусева І. І., Дегтяренко О. Г., Демешок О. О., Дергачова В. В., Деліні М. М., Джумагельдієва Г. Д., Дричик В. В., Дячук О. А., Єремєєва Н. В., Жарова Л. В., Забарна Е. М., Ілляшенко С. М., Ільїч Л. М., Коваль О. В., Колмакова В. М., Корольков В. В., Коцко Т. А., Крамарев Г. В., Крикавський Є. В., Кузнєцова К. О., Купінець Л. Є., Лапко О. О., Лепкий М. І., Литвин К. В., Лісовський С. А., Лотиш О. Л., Лубінська Патриція, Ляшенко О. М., Маковецька Ю. М., Максимів Л. І., Мальований М. С., Марков О. О., Маруняк Є. О., Матвійчук Л. Ю., Махнітко А. Є., Машак Н. М., Микитенко В. В., Міщенко В. С., Мусіна Л. А., Никифоров В. В., Нікола С. О., Носачов І. Ю., Омеляненко Т. Л., Остапчук Д. О., Патока І. В., Петрушенко М. М., Подолець Р. З., Подольська А. І., Полумієнко С. К., Потапенко В. Г., Прокопенко О. В., Рібаков Л. О., Римар М. В., Рогожин О. Г., Руденко Л. Г., Сабадаш В. В., Садченко О. В., Сегеда І. В., Серебренніков Б. С., Серєда О. В., Синельников О. Д., Сохнич А. Я., Сухоруков А. І., Теліженко О. М., Тищук І. В., Харічков С. К., Харламова О. В., Хлобистов Є. В., Шако О. А., Шашков С. В., Шевченко Г. М., Шевченко І. В., Шевченко Т. І., Шкарупа О. В., Юмін С. В., Якимішин Л. Я.

ЗМІСТ

Вступ (Хлобистов Є.В.)	13
------------------------------	----

Розділ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ

1.1 Сталий розвиток планетарної спільноти у контексті міжцивілізаційного зсуву (Бех В.П., Бех Ю.В.)	15
1.2 Зелена, ісламська та православна економіка як механізми глобальних ідеологій обмеження зростання (Потапенко В.Г.)	23
1.3 Підходи до вибору перспективних напрямів інноваційно-орієнтованого сталого розвитку України (Ілляшенко С.М.)	33
1.4 Системно-функціональне забезпечення реалізації стратегії сталого розвитку України (Купінець Л.Є., Харічков С.К.)	40
1.5 Політика перебудови української промисловості для забезпечення сталого розвитку країни (Мусіна Л.А.)	52
1.6 Пріоритети та суперечності інноваційної політики держави в контексті завдань структурної перебудови економіки (Кочко Т.А.)	58
1.7 Єдність і боротьба економічної безпеки та сталого розвитку (Ляшенко О.М.)	77
1.8 Синергетична модель системи забезпечення економічної безпеки держави (Сухоруков А.І., Остапчук Д.О.)	84
1.9 Стейкхолдерська модель управління державою: аналіз сучасних підходів (Ақулов-Муратов В.В.)	96
1.10 Соціальна складова сталого розвитку (Деліні М.М.)	109
1.11 Маркетинг цінностей в промоції сталого розвитку (Крикавський Є.В., Якимішин Л.Я., Мащак Н.М.)	115
1.12 Сталий розвиток і сучасні парадигми економічної географії (Андерсон В.М.)	123
1.13 Внесок географів НАН України в опрацювання проблематики природокористування та сталого розвитку (Руденко Л.Г., Лісовський С.А., Маруняк Є.О.)	131
1.14 Формування знаннєвої економіки в сучасних ринкових умовах (Литвин К.В.)	140

Розділ 2. РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

2.1 Сталий розвиток: регіональний вимір (новітні можливості та перспективи) (Баштова М.О., Хлобистов Є.В.)	148
2.2 Макроекономічне регулювання розвитку каскадних форм організації виробничо-господарської та міжрегіональної взаємодії (Алимов О.М., Демешок О.О., Микитенко В.В.)	154

2.3 Порівняльний аналіз євроінтеграційного поступу країн Чорноморського регіону (Жарова Л.В.)	166
2.4 Активізація екологічної складової в процесі реформування системи територіальної організації управління (Веклич О.О.)	175
2.5 Господарська компетенція регіонів у сфері управління природними ресурсами (Джумагельдієва Г.Д.)	184
2.6 Стратегічне та індикативне планування як складові комплексної системи управління сталим розвитком регіонів України (Забарна Е.М.)	191
2.7 Забезпечення збалансованого розвитку курортно-рекреаційних територій Одеського регіону (Балджи М. Д.)	199
2.8 Екологічна модернізація соціально-економічних систем як передумова «зеленого» зростання економіки регіону (Шкарупа О.В.)	207
2.9 Підходи до трактування поняття «екологічний менеджмент» у контексті проблематики формування понятійно-категоріального апарату системи муніципального екологічного менеджменту (Лотиш О.Л.)	216
2.10 Відновлювальна енергетика як новітній напрям регіональної політики сталого розвитку (Середа О.В., Герасимчук Б.П.)	227
2.11 Відосконалення функціонування об'єктів малої гідроенергетики в Україні (Дегтяренко О.Г., Шашков С.В.)	235
2.12 Локальна політика сталого розвитку як інструмент децентралізації влади в Україні (Патока І.В.)	245

Розділ 3. РЕСУРСИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

3.1 Оцінка екологічних ресурсів для підтримки розвитку «зеленої економіки» в Україні (Рогожин О.Г., Хлобистов Є.В.)	259
3.2 Механізм регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки на основі оптимального розподілу ресурсів (Прокопенко О.В., Петрушенко М.М., Шевченко Г.М.)	271
3.3 Энергетическая безопасность стран Балтии и диверсификация путей и источников их энергоснабжения (Махнитко А.Е., Герхард Я.Х., Варфоломеева Р.В.)	278
3.4 Енергетична складова як важіль економічного впливу на розвиток територіального угруповання (Корольков В.В.)	289
3.5 Екологічна модернізація сфери відходів як ідеологія і концепція (Мищенко В.С., Маковецька Ю.М., Омеляненко Т.Л.)	295
3.6 Управління ресурсним потенціалом відходів в контексті реалізації концепції «нуль відходів» (Теліженко О.М., Шевченко Т.І.)	301
3.7 Формування екологічних обмежень з урахуванням базових маркетингових стратегій (Носачов І.Ю.)	307

Децентралізовані регіони також наділені певними організаційно-господарськими повноваженнями у сфері управління природними ресурсами, проте їх обсяг є значно вужчим, порівняно з автономними регіонами. До зазначеного виду належать регіони Нідерландів, Польщі, Франції.

За загальним правилом, органи влади децентралізованого регіону не наділені повноваженнями ухвалення законів. Як і в інших державних територіальних утвореннях, які не мають статусу регіону, вони вправі приймати підзаконні нормативно-правові акти з зазначених питань.

Певним виключенням з загального правила щодо обмеження нормотворчих повноважень децентралізованих регіонів є Франція, де з 2003 р. запроваджено т.з. «право експерименту». Сутність зазначеного права полягає у тому, що у разі обґрунтування економічної недоцільності та/або екологічної несумісності в умовах регіону відповідні органи регіональної влади отримали право своїм нормативно-правовим актом призупинити дію окремих положень законів стосовно використання природних ресурсів протягом визначеного строку. Здебільшого це стосується приморських регіонів та регіонів з гірськими масивами. По закінченню такого строку підлягає скасуванню або законодавча норма (у разі, якщо підтвердився негативний прогноз стосовно її впливу на результати економічної діяльності або стан екології на іншій території держави) або норма регіонального законодавства про призупинення дії законодавчої норми (у разі, якщо негативний прогноз не підтвердився).

Реалізація регіоні організаційно-господарських повноважень у сфері управління природними ресурсами також має певні особливості. Так, органи влади децентралізованого регіону самостійно розробляють план (програму) соціально-економічного розвитку, складовою якого є положення щодо використання природоресурсного потенціалу. Набрання чинності таким планом (програмою), як і за законодавством України, відбувається лише після його узгодження з урядом. Проте, на відміну від української моделі, програмування регіонального розвитку здійснюється знизу догори. На етапі узгодження регіонального плану (програми) уряд здійснює лише перевірку відсутності протиріч між положеннями регіонального та загальнонаціонального планів (програм). При цьому не ставиться вимога щодо забезпечення «суворої відповідності» між державними та регіональними програмними документами. Окрім того, на законодавчому рівні регламентований і «зворотній зв'язок» між регіонами та державою при розробці державних планів (програм). Наприклад, врахування думки регіонів щодо проектів використання можливостей моря є обов'язковим, тоді як відповідальним за розробку такого проекту є центральний уряд.

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що на сучасному етапі формування ефективної регіональної політики в Україні ускладнюється невідповідністю обсягу організаційно-господарських повноважень у сфері управління природними ресурсами, якими наділені регіони, тим завданням, що ставляться перед державними територіальними утвореннями такого рівня. Узагальнення зарубіжного досвіду регіоналізації управ-

ління створює теоретичне підґрунтя для подальшого пошуку оптимальної моделі розмежування господарської компетенції між центральними та регіональними органами влади у зазначеній сфері.

2.6 Стратегічне та індикативне планування як складові комплексної системи управління сталим розвитком регіонів України³³³

Формування в Україні необхідних передумов сталого розвитку висуває потребу формування ефективної просторової структури економіки держави при дотриманні балансу інтересів усіх її суб'єктів. Повною мірою це стосується необхідності удосконалення механізму реалізації регіональної політики на основі системи стратегічного та індикативного планування та передбачає необхідність розробки і реалізації процесу переходу до сталого розвитку для кожного розвитку.

Результатом реалізації регіональної політики сталого розвитку повинне стати досягнення рівноваги між соціальними, економічними та екологічними процесами в регіоні, вплив їх на якісне перетворення, стимулювання їх розвитку. Тому, головним завданням системи стратегічного та індикативного планування, з точки зору сталого розвитку є розв'язання соціально-екологічних проблем, які не можна вирішити за допомогою ринкових механізмів. Саме цими положеннями визначається *актуальність* зазначеної проблематики.

Сталий розвиток регіонів країни починається з формування стратегій. Саме вони виступають найважливішим компонентом процесу планування розвитку будь-якої адміністративно-територіальної одиниці. Актуальність запровадження системи стратегічного планування на мезорівні, як свідчить закордонний досвід, на якому наголошується при реалізації спільних проектів партнерства України з закордонними державами, зокрема³³⁴, можна пояснити такими основними причинами.

Стратегічне планування – це елемент системи управління, який дає змогу створювати умови та використовувати наявний потенціал соціально-економічної системи для її перспективного розвитку.

Враховуючи необхідність адаптації регіонів до вимог ринкової економіки та відкритого конкурентного ринку, стратегічне планування допомагає приймати поточні рішення з урахуванням стратегічних цілей розвитку.

Стратегічне планування виступає інструментом, здатним об'єднати зусилля органів державної влади та управління з одного боку, та зусилля інших сторін, що зацікавлені у результатах стратегічного планування, з іншого, для розв'язання проблем розвитку регіону. Тим самим зміцнюються

³³³ Автор Забарна Е.М.

³³⁴ Розроблення та впровадження стратегічного плану розвитку регіону: практичний посібник / [С.О.Толкованов, Р.Герцог, А.К.Гук та ін.]; за ред. І.Санжаровського. – К.: Вид-во К.І.С., 2001. – 214 с.

взаємовідносини між владою, представниками інших секторів економіки, суспільством та підвищується імідж території.

При стратегічному плануванні сталого розвитку території вирішуються ті завдання, що визначають загальний характер економічних трансформацій, стійкість та конкурентоспроможність соціально-економічної системи, рівень життя населення та ін. Відповідно, наявність стратегічного плану для будь-якого регіону є ефективним управлінським інструментом, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність територій як соціально господарських структур з огляду на можливість виявити найважливіші проблеми та визначити такі напрямки їх розвитку, для яких є найсприятливіші умови та наявні ресурси.

Стратегічне планування в Україні, сьогодні, розглядається як процес, спрямований на визначення цілей та пріоритетів розвитку соціально-економічної системи на середньострокову перспективу, а також заходів, які необхідно здійснити для їх досягнення. Відштовхуючись від такої дефініції, стратегічне планування має забезпечити, як зазначено в³³⁵, формування довгострокових пріоритетів діяльності держави, регіону, міста чи іншої території, прозорість та узгодженість стратегічних планів господарюючих одиниць різних рівнів управління, реалізацію запропонованих завдань, зв'язок стратегічних дій з фінансовими можливостями.

Отже, з визначення поняття стратегічне планування, досягнення сталості розвитку може здійснюватися на таких базових напрямках:

- вибір нових підходів до планування регіонального розвитку з метою передбачення і розв'язання регіональних проблем;
- вибір нової методології та методики формування регіональних програм сталого розвитку;
- розробка механізму реалізації стратегічних регіональних програм сталого розвитку.

Розглянемо підходи до планування з метою оцінки і виробу їх для

- подальшого застосування під час формування регіональних програм сталого розвитку. Світова практика управління виділяє сім основних типів планування:

Всеохоплююче раціональне планування (в його основі лежить системний підхід і всебічний аналіз альтернативних варіантів).

Протекційне планування (зміст якого – в прагненні враховувати інтереси певних – в теорії – малозабезпечених верств населення).

Аполітичне планування (основа якого полягає у використанні планування як технічної функції).

Критичне планування (головний його зміст – розподіл влади в суспільстві).

Інкrementальне планування (зміст якого полягає в прийнятті рішень, спрямованих на досягнення незначного росту, тобто вибору кращої з альтернатив розвитку, яка не значно відрізняється від попередньої).

³³⁵ Концепція вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2006р. №504-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.uazakon.com>.

Стратегічне планування (зміст якого – у формуванні і реалізації стратегії щодо досягнення певної мети, можливості врахування непередбачених обставин, у кращому використанні існуючих можливостей)³³⁶.

Індикативне планування – це засіб втілення політики держави в практику її суб'єктів господарювання, який ґрунтується на системі економічних, науково-технічних і соціальних прогнозів і має орієнтувальний та рекомендаційний характер та є основою для вироблення регуляторів ринку.

На практиці в «чистому» вигляді всі ці типи планування практично не зустрічаються. Здебільшого планування здійснюється на основі комбінацій вказаних типів планування. Так, в умовах командно-адміністративної системи в основу застосування програмно-цільового методу було покладене директивне планування, яке передбачало поєднання перших п'яти типів планування. Директивно-планова економіка вимагала максимальної деталізації прогнозів. Досягнення майбутнього передбачалося шляхом екстраполяції на основі цільового управління. В умовах командно-адміністративної системи існуючі підходи до формування цільових програм вважалися задовільними. Із зміною умов господарювання виникає необхідність у зміні підходів до планування. В умовах, коли передбачували тільки проблеми і нові можливості, необхідно використовувати стратегічне планування³³⁷. За часткової передбачуваності зовнішнього середовища, несподіваних подій – доцільно застосувати стратегічне управління, в якому планування зміни можливостей поєднується з плануванням стратегії реалізації проекту перетворення соціально-економічної системи.

Отже, стратегічне управління регіональною системою з метою досягнення сталого розвитку є природною еволюцією сформованого раніше програмно-цільового підходу, адаптація його до нових умов соціо-еколого-економічного розвитку. Оскільки в нинішніх умовах зростає вплив фактора невизначеності, то віддається перевага застосуванню стратегічного планування з використанням елементів системного підходу.

В Україні, за власної ініціативи керівництва територіальних громад, розробляються стратегії економічного та соціального розвитку територій. Наприклад, лише для м. Львова за період з 1991 по 2010 роки розроблено 115³³⁸ стратегій, програм, концепцій як за регіональним, так і за галузевим принципом. Поширюється практика стратегічного планування і на районні центри. Свідченням тому можна визнати наявність в стратегіях економічного та соціального розвитку окремих регіонів країни пріоритетних напрямків розвитку районів на міст цих областей. Щоправда частка регіонів, які вказали в стратегіях свого розвитку пріоритети розвитку своїх територій, становить лише 33% (це Житомирська, Івано-Франківська,

³³⁶ Вахович І.М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації: [Монографія] / І.М.Вахович. – Луцьк: Надстир'я, 2007. – 496с.

³³⁷ Герасимчук З.В. Інституціональне забезпечення сталого розвитку регіону: [Монографія] / І.М.Вахович. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – 420с.

³³⁸ Комплексна стратегія розвитку Львова 2012-2025. / Львівська міська рада. 114с. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.city-institute.org/images/stories/files/strategy_last.pdf.

Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Черкаська та Чернівецька області)³³⁹.

Слід відмітити, що попри відсутність законодавчої регламентації необхідність опрацювати стратегії на рівні базових адміністративно-територіальних одиниць, почали впроваджувати в Україні стратегічне планування на рівні міст ще впродовж 1994 – 1995 рр. в таких містах: Львів, Тернопіль, Харків. Проте, як зазначають дослідники, через певні причини процес так і не довели до свого завершення. Першим завершеним практичним українським досвідом впровадження стратегічного управління у практику місцевого самоврядування став досвід м. Івано-Франківськ, стратегічний план розвитку якого в 1997 році розробляла Агенція Економічного Розвитку Івано-Франківщини спільно з Канадсько-українським бізнес-центром та за фінансування Канадської агенції міжнародного розвитку. Більш інтенсивніше процес розробки стратегій розвитку міст почав розгортатися в Україні на початку поточного століття.

Справжнім проривом у стратегічному плануванні міського розвитку науковці визначають діяльність Програми Партнерство громад, в рамках якої стратегічні плани розвитку почали формуватися відразу у 15 містах України. Успіх у цих процесах забезпечила участь провідних американських консультантів у галузі стратегічного планування, зокрема таких як: Марк Пітерсон, Расті Брукс, Лі Фрост-Кемпф, Девід Непп, Алан Коен, Кім Мільє, Брендан Келегер³⁴⁰. Ці фахівці принесли в Україну свою методологію та практичний досвід, якими вони охоче ділилися зі своїми українськими партнерами-менеджерами.

У 2002-2004 роках Західноукраїнський регіональний навчальний центр зі стратегічного планування реалізує проект зі стратегічного планування із залученням польських консультантів, в рамках реалізації якого розроблено стратегічні плани розвитку п'яти міст Західного регіону України (Дубно, Володимир-Волинський, Козятин, Жмеринка та Коростень). За період 2000-2008 рр. за участі консультантів цього центру створено стратегії розвитку таких міст: Калуш (Івано-Франківської області); Кам'янець-Подільський (Хмельницької області); Володимир-Волинський (Волинської області); Козятин (Вінницької області); Жмеринка (Вінницької області); Коростень (Житомирської області); Жовква (Львівської області); Рахів (Закарпатської області); Долина (Івано-Франківської області); Радехів (Львівської області), м. Житомир [223]. Найбільш прогресивними в контексті написання муніципальних стратегій дослідниками, зокрема, визнаються м. Дніпропетровськ та м. Чернігів.

Вітчизняна наука і практика мають достатньо відпрацьований механізм розробки і реалізації програмних документів. Методологія розробки вказаних програм виходить з принципів ринкової моделі господарюван-

³³⁹ Сментина Н.В. Запровадження стратегічного планування економічного та соціального розвитку територій в Україні // Н.В.Сментина // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім.Лесі Українки. Серія: економічні науки. – 2014. – №10 (287). – С.44-50.

³⁴⁰ Стратегічне планування розвитку територій : історія, практика, методологія [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zurnc.org.ua>

ня, основні програмні показники розвитку окремих галузей і виробництв тісно корелюють з завданнями індикативних планів. Цей досвід доцільно використовувати під час формування регіональних програм сталого розвитку, враховуючи і виправляючи водночас негативні аспекти програмування минулих періодів, трансформуючи його до умов сталості розвитку регіональної системи.

Можна виділити декілька основних етапів процесу формування концепції сталого розвитку регіонів країни (рисунок).

Рисунок – Алгоритм формування концепції сталого розвитку регіонів країни

Концепція і стратегія регіону – це базис, на основі якого розробляються:

- індикативні плани;
- проекти бюджетів різного рівня;
- програми економічного, соціального, екологічного розвитку регіону і його міст та районів, що визначають комплекс послідовних програмних заходів і їх фінансове забезпечення;
- цільові програми;

- угоди між регіональними і місцевими органами влади щодо питань реалізації планів і програм;
- галузеві і регіональні програми, включаючи програми подолання репресивності в розвитку окремих територій;
- бюджетні плани градоутворюючих і великих підприємств.

Все більшого значення набуває регіональне (територіальне) індикативне планування як найперспективніше з точки зору більш детальної розробки планових завдань і системи індикаторів цілі та здійснення ефективного контролю ходу виконання програм сталого розвитку з боку територіальних, місцевих органів самоврядування і регіональної влади. Індикативна форма планування увійшла в світову господарську практику у зв'язку з економічною кризою 1929-1933 рр., як засіб, за допомогою якого можна запобігти виникненню в економіці кризових явищ. Зважаючи на те, що функціонування соціо-еколого-економічної системи України відбувається в кризових умовах, використання індикативного методу для досягнення рівноваги розвитку є необхідним.

Основною метою індикативного планування сталого розвитку є формування і реалізація комплексу аналітичних-прогнозних документів (у першу чергу – індикативного плану), що забезпечують скоординовану діяльність усіх учасників планового процесу, спрямовану на виконання поставлених цілей і завдань, створення сприятливих умов для життя і діяльності усіх господарюючих і соціальних суб'єктів. Основними завданнями територіального індикативного планування сталого розвитку є:

- підвищення рівня і якості життя населення в результаті реалізації програмних заходів і досягнення індикаторів цілі;
- підвищення ефективності системи управління регіональним розвитком;
- створення і вдосконалення інститутів регіонального моніторингу, економічного моделювання, планування і бюджетування;
- розробка концепцій, стратегії розвитку й індикативного плану на основі моніторингу поточного рівня розвитку, з урахуванням взаємозв'язку синхронізації та узгодження планів на територіальному, регіональному і державному рівнях та координації різних форм власності;
- формування механізмів державного регулювання у взаємозв'язку з ринковими регуляторами розвитку економіки і соціальної сфери;
- розвиток ефективного державно-приватного партнерства, встановлення взаємовигідних відносин між органами влади і місцевого самоврядування, соціальними і господарюючими суб'єктами, з рівноправним залученням учасників до процесу планування та управління;
- створення сприятливого інвестиційного та інноваційного клімату і умов для залучення інвесторів;
- моніторинг реалізації планів, програмних заходів, ефективності механізму державного регулювання, коригування (у разі потреби) планових показників;
- інформування місцевого суспільства про цінності, стратегічні цілі, проблеми і пріоритети розвитку, ресурси, ефективне використання потенціалу територій регіону.

Незважаючи на те, що в кожному регіоні країни розроблено стратегії соціально-економічного розвитку на довгостроковий період, як і раніше, головною залишається проблема формування єдиної системи моніторингу і стратегічного планування розвитку і її регіонів. Розв'язання цієї проблеми можливе тільки за умови розробки і прийняття цілого пакета нормативно-правових документів, серед яких особливого значення набуває нова Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року. У цьому документі має бути відображено основні проблеми регіонального розвитку, сформульовано пріоритети, цілі та завдання стратегічного планування, визначено джерела фінансування програмних заходів, шляхи вдосконалення нормативно-правових та організаційних механізмів реалізації стратегічних завдань за умови ефективного розвитку інформаційних систем, моніторингу і планування, а також запропоновано методіку формування регіональних стратегій сталого розвитку.

Індикативне планування принципово відрізняється від директивного способами реалізації поставлених цілей. Показники індикативного плану набувають життєвої сили для суб'єктів ринку лише через цілеспрямовану систему правових та економічних регуляторів. В індикативному плані пріоритетні напрямки розвитку мають максимальну державну підтримку.

В сучасних умовах господарювання з метою формування та реалізації політики сталого розвитку регіонів доцільно використовувати поєднання стратегічного та індикативного підходів і подальшої розробки на їх основі регіональних програм.

Таким чином, підводячи підсумки усьому вищезазначеному, можна зробити такі *висновки*. Регіональні програми повинні поєднувати в собі інструменти впровадження загальнонаціональної стратегії сталого розвитку держави і бути засобом вирішення регіональних проблем, тобто основним засобом реалізації державної політики, пріоритетних напрямків екологічного, економічного, соціального, науково-технічного та національно-культурного розвитку України, концентрації фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів і координації діяльності підприємств, установ, організацій та громадян щодо вирішення найважливіших загальнодержавних проблем.

Реалізація регіональних програм сталого розвитку повинна забезпечувати підвищення ефективності функціонування регіональної економіки, використання природних, рекреаційно-туристичних, трудових ресурсів та науково-виробничого потенціалу, геополітичного становища, поліпшення якості життя населення регіонів, досягнення стабільно-економічного зростання.

Слід зауважити, що кожний регіон має свої специфічні проблеми в розвитку економіки, в соціально-культурній сфері, відмінні умови соціально-економічного становища та різні перспективи розвитку залежно від природних умов, структури господарства, ступеня концепції промисловості і т.д. Це зумовлює своєрідність цілей, завдань і засобів вирішення економічних і соціокультурних проблем у конкурентному регіоні. Мето-

дична і практична важливість врахування регіонального аспекту полягає в тому, що будь-яка програма повинна реалізуватись на конкретних територіях, в кожній з яких природні, економічні і соціальні компоненти утворюють певну цілісну систему (регіональну еколого-соціо-економічну систему). Такій підхід повинен бути чітко відображений у програмах сталого розвитку. Але й за цих умов принциповим залишається положення про необхідність дотримання пріоритетів загальнодержавного значення та органічної єдності розвитку системи регіону із завданням соціо-екологічного та економічного розвитку країни в цілому.

Регіональна програма сталого розвитку повинна формуватися відповідно до цільових пріоритетів Державної програми сталого розвитку України. Територіальний характер цих програм визначає їх специфіку:

- вибір проблем для програмного вирішення територіальними органами управління;
- управління проектування і реалізацію програми забезпечується структурами виконавчої влади регіону;
- програмні заходи здійснюються в певних територіальних межах згідно з адміністративно-територіальним поділом (АР, область, район, місто);
- фінансування програми здійснюється в основному за рахунок коштів регіонального бюджету, а також субсидій і кредитів державного бюджету, приватних та іноземних інвестицій;
- досягається взаємоузгодженість рішень природоохоронних, виробничо-господарських і соціальних проблем;
- встановлюється чітка цільова спрямованість, адресність і конкретність термінів реалізації програмних заходів⁴
- досягається узгодженість аналогічними програмами межучих регіонів та держави в цілому;
- визначається відповідність механізму реалізації програми з державною і регіональною системою управління.

Основними завданнями регіональних програм сталого розвитку є:

- забезпечення збалансованого сталого розвитку відповідної території на основі вирівнювання міжрегіональних відмінностей щодо показників економічного, соціального, науково-технічного, екологічного розвитку; ефективне використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу регіону;
- досягнення раціонального використання всіх територіальних ресурсів;
- координація дій державних і місцевих органів влади та об'єктів господарювання;
- формування інфраструктури інформаційного забезпечення органів управління і господарюючих суб'єктів;
- формування оптимальної територіальної і галузевої структури економіки регіону в напрямку її соціальної орієнтації та на основі технологічного переоснащення та модернізації виробництва, його екологізації;
- формування високо розвинутої ринкової інфраструктури; нарощення експортного потенціалу на основі реалізації геополітичних переваг регіону;

- формування ефективних внутрішньорегіональних і міжрегіональних економічних зв'язків, конкурентоздатності економіки регіону;
- залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в економіку регіону;
- формування умов для відтворення економічного, соціального та економічного регіону;
- духовне відродження регіонів, збереження їх історичного спадку, зміцнення культурного потенціалу, стабілізація суспільно-політичної та правової ситуації в регіонах;
- визначення напрямів соціальних перетворень з метою послідовного поліпшення якості життя населення регіону, формування ринку праці, створення умов для соціальної злагоди і спокою, забезпечення надійного функціонування соціальної інфраструктури;
- розв'язання проблем пов'язаних з вирівнюванням диференціації демографічних процесів, регулювання формування систем розселення, обсягів і напрямів міграції;
- охорона навколишнього природного середовища та раціональне природокористування в регіоні, запобігання та подолання наслідків техногенних аварій.

В цілому, стратегічне та індикативне управління задовольняє всі вимоги програмно-цільового управління та одночасно володіє більш широкими можливостями. Нові вимоги обумовлені реаліями сучасно-економічного розвитку, визначають необхідність застосування методів стратегічного та індикативного управління під час формування регіональних програм сталого розвитку.

2.7 Забезпечення збалансованого розвитку курортно-рекреаційних територій Одеського регіону³⁴¹

Актуальність. Процеси адаптації в Україні сучасних інноваційних моделей соціально-економічного розвитку територіальних систем з одного боку здійснюють реальні умови для економічного росту. Україна має унікальні природні комплекси з природоохоронним, культурно-історичним, рекреаційно-оздоровчим значенням. Саме тому у рамках регіональних досліджень необхідно активно вивчати соціально-екологічні проблеми економічного розвитку курортно-рекреаційних територій, в межах яких організовані процеси життєдіяльності населення і існує потенціал для здійснення рекреаційної діяльності. Згідно «Концепції національної екологічної політики України до 2020» року визначаючим є обмеження антропогенного тиску на довкілля, що дозволить стабілізувати стан екологічних систем, оптимізувати експлуатаційний характер природокористування, значно скоротити рівень забруднення елементів природно-ресурсного потенціалу і природних об'єктів. У цьому зв'язку вирішення проблем, які

³⁴¹ Автор Балджи М.Д.

Наукове видання

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК – XXI СТОЛІТТЯ:
УПРАВЛІННЯ, ТЕХНОЛОГІЇ, МОДЕЛІ**

Дискусії 2015

Колективна монографія

За редакцією Хлобистова Є.В.

**ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ – XXI WIEK:
ZARZĄDZANIE, TECHNOLOGIE, MODELE**

Dyskusje 2015

Monografia kolektywna

**Redakcja naukowa
Kierownik Zakładu ZP «IGZNRZ NANU»/
prof. WSEH Ievgen Khlobystov**

Підписано до друку 15.04.2015
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Умов. друк. арк. 40,1. Гарнітура Neuristica.
Зам. № 1246. Наклад 300 прим.

Видавець: Чабаненко Ю. А.
Свідоцтво про внесення
до Державного реєстру видавців
серія ДК № 1898 від 11. 08. 2004 р.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашкевича, 39
Тел: 0472/45-99-84; 56-46-66
E-mail: office@2upost.com

Друк ФОП Чабаненко Ю.А.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашкевича, 39
Тел: 0472/45-99-84
E-mail: office@2upost.com